

ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ НАСТАЛУ У ОКОЛНОСТИМА АЛТЕРНАТИВНОГ ПРОУЗРОКОВАЊА

1. У начелу(1) нико не би требало да одговара за штету насталу у околностима неразјашњеног проузроковања; поред осталог, оштећени би требало да докаже и узрочну везу између противправне радње и настале штете. Ипак, далеко од тога да је ексклузивна појава случајева одговорности за штету упркос чињеници што је остало неразјашњено од којег (или којих) узрока штета заиста потиче(2). У сваком од тих случајева постојање одговорности за штету, иако узрочна веза није разјашњена оправдава се специфичним правнополитичким разлозима, али не може се спорити да сви ти случајеви скупа представљају значајан тренд савременог одштетног права у правцу либерализације потребних услова грађанскоправне одговорности и тиме њеног квалитативног ширења. Овом приликом посветили би пажњу случају у којем се уопште први пут појавила потреба да се размишља о одговорности за штету у околностима неразјашњеног проузроковања. Ријеч је о алтернативном (неразјашњеном) проузроковању штете и сродним случајевима које се

(1) Правила субјективне, „аквилијанске“ одговорности за штету која почива на четири потребна „општа“ услова одговорности и кривичи као основу одговорности, при чему је терет доказивања тих услова на тужитељу, на оштећеном, представљају правно-догматску основу из које се временом развило разумно учење о грађанскоправној одговорности. Наше позитивно право полази од више равноправних основа одговорности (чл. 154. Закона о облигационим односима — „Сл. лист СФРЈ“ 29(78), познаје посебан, корективни основ одговорности у неким случајевима (чл. 169, чл. 191. Закона о облигационим односима) и при томе претпоставља различите комбинације традиционалних, општих и специјалних услова одговорности, као и различит терет доказа за поједине услове ... Резултат је читава палета нијансираних рјешења прилагођених богатству ситуација у којима се данас поставља питање накнаде штете. Стога, не делује научно промовисање једног од тих многобројних рјешења на нивоу општег, начелног, што ми чинимо са системом правила субјективне одговорности. Мада је подручје које у нашем праву данас покрива субјективна одговорност за штету без сумње минорно у односу на подручја примјене других основа одговорности, остаје историјска чињеница да је негде до почетка XIX вијека управо субјективна одговорност за штету била опште правило према којем су се јављали тек ријетки изузеци, дуго времена без икакве теоријске важности. Нова правна да на терену грађанскоправне одговорности која се јављају под утицајем брзог развоја производних снага и измијењених друштвених односа у новије вријеме, мада су значајно сузила подручје примјене правила класичне субјективне одговорности можда и због своје релативне младости, ипак нису успјела да јој одузму теоријски примат. Правила субјективне деликтне одговорности за штету сматрају се као *lex generalis*.

(2) У нашем праву то је прије свега одговорност за штету насталу у вези са опасном ствари, односно опасном дјелатношћу која у смислу чл. 173. Закона о облигационим односима може да се темељи и на претпоставци узрочности; претежан број случајева одговорности за штету више штетника, укључивши и колективну, заједничку одговорност више „штетника“ у најширем смислу ријечи; одговорност за штету од испалања кроз отворе на згради. (Шире о овом питању у нашем раду: *Одговорност за штету на бази претпостављене узрочности* — „Годишњак Правног факултета у Сарајеву“, XXV стр. 13-25).

са њим изједначавају посредством правне аналогije, коју спомињу већ класични римски правници као изузетак, противрјечан строгим догматским правилима тадашње грађанскоправне одговорности.(3)

2. На терену облигационог права разматрање сасвим специјалних тема као што је ова није никад било на одмет; приликом примјене облигационоправних правила у пракси зависи ако не све, а оно сигурно много од детаља. У важећим системима права у прошлости, а и данас у оквиру два доминантна свјетска система — Civil law и Common law — темељни правни принципи и значајне правне идеје без великих тешкоћа прелазе границе националних права и у кратком року постају општи за дати систем права. Но, упркос томе јасно се разликују развијенија од оних мање развијених националних права, између осталог, и по пажњи коју је правна наука посветила специјалним питањима, правним нијансама. Предстојеће излагање осим као допринос у овом смислу има и извјесну општију употребну вриједност. Одговорност алтернативних узрочника штете је институт који већ дуго живи, па су у вези с њим већ постављена многа правна питања која га прате и нађени општеприхваћени одговори употребни и за друге, „млађе“ случајеве одговорности за штету насталу у околностима неразјашњеног проузроковања.

I ПОЈАМ АЛТЕРНАТИВНОГ ПРОУЗРОКОВАЊА ШТЕТЕ

а) Алтернативно проузроковање

3. Алтернативно проузроковање постоји кад је свака од двије или више радњи по својим обиљежјима могла довести до цијеле штете, па је једна радња заиста и довела до штете, међутим, не може се утврдити која је то радња. Овдје остаје неразјашњено ко је стварно проузрковао штету; међутим, постоји разложна претпоставка, у погледу сваког од алтернативних узрочника, да је то управо он. Остаје ипак да се не може утврдити да ли би дошло до штете да је изостала једна од алтернативних радњи; ова ситуација је према томе недвосмислен изузетак од правила да узрок у праву мора бити најмање *conditio sine qua non* настале посљедице.(4)

4. Није риједак случај да се у одребењу појма алтернативне узрочности уводи и један темпорални елеменат, временско одребење алтернативних узрока. Сматра се да су алтернативни узроци само они, који већ уз наведена обиљежја, имају и то да су истовремено дјеловали. Ово је сасвим неоправдано сужење појма алтернативне узрочности. Изложени појам алтернативне узрочности дозвољава да се узроци дешавају без икакве временске референце, у различитим временима. Додуше, оба-

(3) У Улпијановим и Јулијановим текстовима спомиње се одговорност свих учесника у тучи за штету од повређивања или смрти, уколико се не може утврдити ко је непосредно нанео штету: Улп. Д. 9,2,11, 2; Јул. Д.2,51,1. — наведено према: Franz Bydinski, *Haftung bei alternativer Kausalität*, расправа објављена у „Juristische Blätter“ 1—2/1958.

(4) Свака теорија о појму правног узрока полази од начела да је један од многобројних природних узрока (услова) последице истовремено и њен правни узрок; међу појединим теоријама разликују се само критерији за селекцију тог узрока релевантног за право.

везан захтјев да је сваки од алтернативних узрока *могао* сам за себе проузроковати штету која се десила, у пракси се најчешће остварује тако што је штета могла *настати истовремено* од било којег узрока. Дакле, и животна пракса чини релевантним моменат кад алтернативни узроци дјелују тако да могу довести до штете, а не моменат кад се појављују у стварности. Ова два момента су идентична само код узрока са „тренутним дјеловањем“, али никако код оних узрока који дјелују „на дужи рок“. Дакле, можемо констатовати да је истовременост, паралелност дјеловања алтернативних узрока најчешћи практични разлог па остаје *неразјашњено* ко је стварни узрочник штете; но не смије се одбацити било који други разлог једнаке теоријске вриједности који би довео до *неразјашњене* узрочности под датим претпоставкама појма алтернативног проузроковања.⁽⁵⁾

5. У литератури се често недовољно разликују појмови *скупне* и алтернативне узрочности. У случају *скупне* узрочности, сви су узроци реално дјеловали, па су у најужем смислу ријечи заједнички, „скупно“, довели до посљедице (с тим што би и сваки *скупни* узрок да је самостално дјеловао био подобан да доведе до исте те посљедице). Нпр. два лица погоде треће лице истовремено смртоносним хицима; погобени би подлегао и само од једног поготка, а наравно до смртне посљедице долази кад га погоде оба заједно. Код *скупне* узрочности нема ништа *неразјашњено*, најмање у погледу узрочног ланца. Сваки од узрока, узрок је штете сам за себе, а посматрани *скупа* представљају *скупне* узрочнике. Одговорност *скупних* узрочника за штету је елементарна, сасвим разумљива и неспорна већ са становишта општих правила о одговорности за штету. У случају алтернативне узрочности сваки „узрок“ је такође *могао* сам за себе довести до посљедице да је у стварности реално дјеловао. Али остаје *неразјашњено* који је узрок стварно дјеловао и изазвао посљедицу, а који се само с обзиром на околности, до те мјере „приближио“ посљедици да оправдано можемо претпоставити да је можда и он њен узрочник. То „приближавање“ алтернативног узрока посљедици не би имало ефекта са становишта грађанскоправне одговорности, која је, прије свега, одговорност за посљедицу а не одговорност за радњу, да није специјалних околности у којима се оно дешава. Прави, реални узрочник се не може утврдити па се посматрачима чине једнаки и реални и потенцијални „узрок“ посљедице, и један и други су *могли* бити узроци. У немогућности да се више расвијетли узрочна веза, задржавамо се на том степену извјесности, извјесности да су посматрани узроци сваки за себе *могли* бити узроци, и посматрамо их не понаособ него као заједницу, као алтернативне узроке, међу којима је сигурно и реални узрочник штете. На тај начин се избјегава крајње неправично рјешење јер би према општим правилима о одговорности за штету остао без накнаде оштећени кога на исти начин угрози више лица, па му једно стварно и проузрокује штету, али он није у стању да докаже које је то лице. За разлику од одговорности *скупних* узрочника, одговорност алтернатив-

⁽⁵⁾ У обзир долази занста свака околност која је довела до тога да се *не може* разјаснити узрочна веза, ако се уважавање те околности не противи општем правилу о доказивању чињеница на којима тужитељ у парници заснива свој тужбени захтев; дакле, свака околност услед које тужитељ не неће, него не може (у правилу, ни он ни било ко други) да разјасни узрочну везу.

них узрочника постоји мимо потребних услова одговорности и као таква своје постојање дугује специјалним прописима или стваралачком раду судске праксе у остваривању начела правичности. Обим примјене одговорности алтернативних узрочника штете никада, ни у једном националном праву није био неспоран, па су ту присутне извјесне дилеме и у нашем савременом праву — њима ћемо посветити пажњу у излагањима која слиједе.

6. Са аспекта правног учења о конкуренцији више узрока, скупна и алтернативна узрочност спадају у двије сасвим одвојене групе. Скупни узроци доводе до сабирања, кумулирања свог дејства, док дејство алтернативних узрока јесте алтернативно постављено, *конкурише* једно другом у најужем смислу ријечи. Размотримо то на примјерима који су већ дати приликом објашњења појма скупног и алтернативног проузроковања. Посматрамо ли случај скупне узрочности кад је неко лице истовремено погођено са два смртоносна хица можемо констатовати да је његова смрт наступила у неком тренутку ху. Наиме, да је само један смртоносни куршум погодио жртву, он би изазвао њену смрт кад би се на свом путу кроз тијело жртве нашао у некој тачки х. Слично, да је жртва погођена само другим смртоносним хицем, који наравно има друкчију путању, смрт би наступила кад би се тај други метак на својој путањи нашао у некој тачки у. Пошто су оба смртоносна хица погодила жртва у истом тренутку, смрт није наступила ни само од једног ни само од другог хица, већ од њиховог здруженог, кумулираног дјеловања; она је наступила прије него се први метак нашао у тачки х, а други у тачки у. Обје ране заједно довеле су до смрти погођеног лица прије него би то учинила само једна од њих, додуше, прије за један бескрајно мали тренутак. Кретање и првог другог метка биће без ефекта на крајњу смртну посљедицу већ од неких ранијих тачака које се на путањама налазе прије тачке х и прије тачке у, а кроз њих меци пролезу у једном заједничком тренутку који смо означили са ху.(6)

У сличној ситуацији констатовали смо да постоји алтернативно проузроковање када је само један хитац погодио циљ, међутим, не може се утврдити који, а према околностима случаја могао је то бити сваки од хитаца који су се десили. Дејство алтернативних узрока се очигледно међусобно искључује, кажемо да алтернативни узроци конкуришу један другом.

7. У ситуацији алтернативне узрочности се очигледно намеће једно кључно питање: кад ће се сматрати да је неки „узрок“ могао да проузрокује штету? Та претпоставка не може добити егзактну потврду, јер у ситуацији алтернативне узрочности до краја остаје неизвјесно ко је стварно, реално проузроковао штету. С друге стране, таква претпоставка не смије бити плод произвољног мишљења будући да под датим околностима алтернативне узрочности доводи до једне тако озбиљне правне посљедице као што је одговорност за штету.

Сматрамо да *могућност* да је алтернативни узрок довео до штете добива своју правну верификацију уколико на основу једне објективне

(6) Анализа примјера скупине узрочности наведена према: Herbert Jung, *Die sogenannte Gesamtsache*; расправа објављена у „Archiv für die civilistische Praxis“, 170 Band.

процјене може тврдити да је тај алтернативни узрок произвео озбиљну опасност за оштећени објекат, ако је оштећени објекат на одговарајући начин и угрожен. Такво угрожавање постојаће увијек онда када је алтернативни узрок противправна, скривљена радња, а настала последица је адекватна тој радњи. Само на основу овакве озбиљне и одговарајуће опасности смијемо тврдити да је алтернативни узрок *могао* да проузрокује штету. Посматрано на нашем примјеру алтернативне узрочности, то значи да су два лица противправно и скривљено пуцала на треће лице, па га је једно лице и погодило, али се не може утврдити које лице. Само до те мјере озбиљно угрожавање повријеђеног лица од стране алтернативних узрочника доводи до одговорности њих обојице, како је очигледно да је само један проузроковао штету, само је један метап погодно жртву. Ако пак у нашем примјеру узмемо да постоји и треће лице са пушком које у критично вријеме жртву прати нишаном и при томе не повлачи окидач, опет можемо рећи да је сваки од три стријелаца *могао* да повриједи жртву. Међутим, могућност да то учини трећи стријелац је прилично удаљена, блиједа, неконкретизирана — он није ни повлачио обарач. Зато ћемо закључити да су алтернативни узрочници само стријелци који су и пуцали на жртву јер је могућност да они буду реални узрочници конкретизирана одређеним противправним понашањем — пуцањем из пушке на жртву — а наступјела штета је адекватна последица тог противправног скривљеног дјеловања.

б) Неразјашњено алтернативно или кумулативно проузроковање

8. У овој ситуацији као и код алтернативне узрочности наспрам једне штете стоји више „узрока“ од којих је сваки *могао* да доведе до те штете. Који су реални узроци ни овдје се не може утврдити.

Међутим, за разлику од алтернативне узрочности овдје није сигурно да је штета настала *само од једног* узрока. Могуће хипотезе у погледу реалне узрочности у овој ситуацији су слиједеће: Могуће је да је штета настала само од једног узрока, могуће је да је више њих допринијело настанку штете (у овој хипотези не зна се који су реални узрочници и у којим су дијеловима допринјели насталој штети), могуће је да су сви узроци допринјели дјелимично штети (у овој хипотези се не зна у којим дијеловима), и коначно, могуће је да су сви дјеловали као скупни узрочници. Која се од ових варијанти одиграла у стварности није познато, извјесно је само да постоји више „узрока“ од којих је сваки *могао* да нанесе цијелу штету, а остаје *неразјашњено* од кога (или којих) узрока штета заправо потиче. Нпр. у неком насељу се без потребне дозволе, на основу приватног договора учесника организују мото-трке, па није изведено ни прописано обезбјеђење стазе. На извјесном мјесту тркаће стазе истовремено су у гомили прошла три возача обавијена прашином. Кад су прошли и слегла се прашина, могло се установити да је повријеђен један пјешак који се затекао на критичном мјесту, као и да се не зна ко га је повриједио; да ли само један возач, да ли два — у том случају која два и у којим дијеловима, да ли сва три — у том случају, у којим дијеловима.

9. У погледу одговорности за насталу штету ова варијанта неразјашњене узрочности се путем аналогије подводи под правила о одговорности алтернативних узрочника. Сматра се да је оправдано да ова лица одговарају уколико су можда у датим околностима нанијела дио штете, ако већ у истим тим околностима одговарају алтернативни узрочници који можда нису нанијели ни један реални дио штете.⁽⁷⁾ На овим основама даља излагања о одговорности алтернативних узрочника у свему се односе и на овај тип неразјашњеног проузроковања штете.

II ПРЕТПОСТАВКЕ ОДГОВОРНОСТИ ЗА ШТЕТУ НАСТАЛУ У ОКОЛНОСТИМА АЛТЕРНАТИВНОГ ПРОУЗРОКОВАЊА

а) Уопште о овој одговорности

10. За разлику од осталих случајева одговорности више штетника за једну штету⁽⁸⁾, овом случају одговорности има мјеста искључиво на подручју деликтне грађанскоправне одговорности. Сви аутори који уопште разматрају ово питање изјашњавају се за постојање овог значајног ограничења одговорности алтернативних узрочника.⁽⁹⁾ Заиста, разумљиво је да природи уговорне одговорности за штету не одговара овај институт. Уговорни режим осим уговорне одговорности обезбјеђују још многобројни други институти, па се понашање партнера у облигацији процењује не само кроз повреду облигације, него и кроз нпр. институте рурљивости, раскида, одговорности за физичке или правне недостатке, да не набрајамо даље. На деликтном подручју релација субјеката облигације — оштећеног и одговорног за штету — уважава је једино кроз институт деликтне одговорности за штету који стога мора и показати већу еластичност да би одговорио постављеном задатку — између осталог и прихватајући одговорност лица у околностима неразјашњеног проузроковања, одговорности алтернативних узрочника.

11. Одговорност за штету алтернативних узрочника је прије свега карактеристична по неизвјесности ко је од више лица реални узрочник. То значи да ако је сигурно да је тужено лице проузроковало штету, односно да тужено лице сигурно није могло проузроковати штету, не може бити ријечи о овој одговорности. Извјестан исход доказивања узрочности у било ком правцу елиминише ову одговорност.

12. Алтернативно проузрокована штета није проузрокована од више лица, међутим, поводом такве штете јавља се одговорност више лица. Проблем алтернативног проузроковања штете у првом реду јесте проблем одговорности за штету, а не проблем узрочности; са становишта узрочности може се говорити само о узрочном, неузрочном или саузро-

⁽⁷⁾ Упореди: Wiebke Buxbaum, *Solidarische Schadenshaftung bei ungeklärter Verursachung im deutschen, französischen und angloamerikanischen Recht*, Karlsruhe, 1965, стр. 30.

⁽⁸⁾ Са становишта Закона о облигационим односима, чл. 206, то би било саучесничко проузроковање штете, и проузроковање штете од више лица одвојеним радњама, када се појединачни удјели не могу утврдити — тзв. фактичко сапроузроковање. (О овом више у нашем чланку. *Случајеви проузроковања штете од стране више лица*. „Адвокатура“, 3—4 (1977).

⁽⁹⁾ Упореди: J. Gernhuber, *Haftung bei alternativer Kausalität*, чланак објављен у „Juristenzeitung“, 1961.

чиом, али никако и о „алтернативно узрочном“. Одредба Закона о облигационим односима која говори о одговорности за штету насталу у околностима неразјашњене узрочности (па се према томе односи и на алтернативну узрочност), као *lex specialis* рјешава само питање узрочности као потребног услова одговорности. У погледу постојања осталих услова одговорности примјењују се у начелу опште одредбе о одговорности за штету. У даљем излагању разматраћемо само кривицу и противправност, будући да ови потребни услови одговорности алтернативних узрочника заслужују посебну пажњу; о штети, која је такође потребан услов њихове одговорности не би се могло рећи ништа што превазилази стандардна излагања о том појму.

б) Кривица као потребан услов одговорности

13. Сваки од алтернативних узрочника треба бити крив за радњу коју је предузео, а која је иначе могла довести до штете, и можда је и довела.⁽¹⁰⁾ Сматрамо да би се за разлику од општег правила из чл. 154. Закона о облигационим односима, овдје кривица имала доказивати, а не претпостављати алтернативном узрочнику. Алтернативна узрочност је очигледно ситуација у којој је спорна узрочност између настале штете и сваког алтернативног узрока, узрочност се само претпоставља; противправност у грађанском праву се према владајућем мишљењу иначе врло широко одређује када се значајно наслана на чињеницу да је неком нанешена штета; дакле од свих потребних услова одговорности алтернативних узрочника, поред штете управо кривица нарочито носи терет одговорности алтернативних узрочника. Зато кривица треба бити јасна, неспорна. Ако би прихватили неко друго рјешење изостало би ваљано правно образложење зашто настала штета не пада на ризик самог оштећеног. Наиме, ако би се задовољили само претпоставком кривице, постојала би могућност да се повриједе ноторна правила као *casum posset dominus* или: остварује се само накнада настале штете, али не и више од тога.

Да видимо на који начин: није споран став да ако се као алтернативни узроци неке штете јављају случај и скривљена радња, учинилац скривљене радње неће одговорати за штету као алтернативни узрочник, него ће оштећени сам да сноси штету. Нпр., ако неки планинар отисне један камен низ стрмину, а истовремено се сличан камен отисне сам од себе, па неко лице буде повријеђено али не зна се којим од та два камена, повријеђени ће остварити накнаду уколико докаже да је сигурно повријеђен каменом отиснутим људском руком. Напротив, ако су у истом примјеру оба камена отиснута од стране два различита лица, оштећени ће од њих као од алтернативних узрочника остварити пуну нак-

⁽¹⁰⁾ Наравно на терену субјективне одговорности за штету. Питање одговорности више штетника за једну штету на терену објективне одговорности, уопште је рјешено друкчије него на терену субјективне одговорности за штету; без улажења у нјансе на који начин је више штетника напипало штету (што иначе чини чл. 206. ЗОО за субјективну одговорност) забрањује се *exsertio plurius* између више објективно одговорних лица осим у случају из чл. 177/IV ЗОО. Иначе, питање заслужује неподријељену пажњу да се њих нећемо узгред бавити на овом мјесту.

наду.(11) Овакво рјешење правда се идејом да оштећени никад не добије више од накнаде штете. Ако би у првом примјеру обавезали на накнаду штете лице које је *можда* нанијело штету, постојала би могућност да се оштећеном накнади штета коју му је *случајно* нанио камен. Ову би пак штету по редовном току ствари имао да сноси само оштећени по принципу *casum poset dominus*. Таквим рјешењима би оштећени *можда* остварио добитак, више од накнаде штете, а то се не може прихватити. Ризик од случаја на терену субјективне одговорности треба оштећени сам да сноси у најширем смислу тог израза. Уколико само постоји могућност да оштећени свој редовни губитак превали на другог, онда ће бити дужан да разјасни узрочни ланац у свим детаљима уколико жели да оствари накнаду штете.(12) Треба водити рачуна да се од ситуација алтернативне узрочности издвоје ситуације скупне узрочности, које обавезно доводе до неспорне одговорности сваког од узрочника уз испуњење и осталих потребних услова. У нашем примјеру, ако су оба камена погодила оштећеног, а већ од само једног удараца би оштећени пао и задобио исте повреде, онда ће за штету одговарати лице које је отиснуло камен без обзира на то што је други камен пао случајно. Независно од дјеловања тог другог, случајно палог камена, лице је узрочник цијеле штете.

14. Кривица сваког од алтернативних узрочника се мора доказати да би се позвао на одговорност макар један од њих. Уколико постоји сумња да је само један од алтернативних узрочника без кривице, па он стога није ни тужен, онда неће постојати одговорност из алтернативног проузроковања ни оног лица које је тужено јер је доказано криво, а својом радњом је *можда* проузроковало штету.(13) Тако се у литератури спомиње случај из њемачке судске праксе кад је донешена одбијајућа пресуда зато што није доказано да алтернативни узрочник (који уопште није био тужан) јесте крив, мада није било спорно да је крив алтернативни узрочник који је и био тужен. Једна се особа могла заразити тешком болешћу само у контакту са двије друге особе, па је једну од њих и тужила за штету коју је претрпјела услијед болисти. Болест је била такве природе да је искључено да је преносилац могао имати без икакве своје кривице, односно да се њоме могао заразити да се понашао како му налажу здравствени прописи. Тужба је одбијена јер тужитељица није доказала да је болест добила од туженог, а није могла доказати да ли је лице које није обухваћено тужбом уопште боловало у конкретно вријеме, па према томе, да ли је постојала његова кривица као алтернативног узрочника.(14)

(11) Примјер узет од: Franz Bydlinki, *Mittäterschaft im Schadensrecht*, „Archiv für die civilistische Praxis“, 1950/50. година (158 Band), стр. 410—430, примједба број 32.

(12) Сличан примјер среће се и код: Joachim Gernhuber, наведени чл. примједба број 34: Уколико је до смрти пацијента дошло *можда* грешком љекара, а *можда* из неког другог разлога који не спада у ризик љекара, љекар ће одговарати за штету само ако се докаже да је баш он узрочник штете.

(13) У датој ситуацији тужитељ је заиста као повјерилац у пасивној солидарној облигацији овлаштен да бира да ли ће од нпр. два алтернативна узрочника тужити једног, другог или обојицу заједно за накнаду настале штете. Међутим, пошто се у поступку за утврђивање одговорности једног алтернативног узрочника расправља о кривици свих алтернативних узрочника, увијек ће се потпуније заштитити од могућих приговора ако тужбом обухвати све алтернативне узрочнике.

(14) J. Gernhuber, *op. cit.*, стр. 23.

15. Одговорност алтернативних узрочника не темељи се очигледно једино на могућности да су они проузроковали штету. Ако би то био случај, онда би свако од нас услијед сасвим случајног сплета околности могао да дође у ситуацију да одговара за штету коју је, истина, могао проузроковати, али није предузео никакву радњу нити му се може приписати икаква кривица што би ту могућност учинило заиста и реалнијом. Могућност да је неко лице можда узрочник штете мора имати некакву „описљиву” подлогу у смислу одређеног понашања, у смислу испољавања неке одређене кривице. Уколико могућност да је неко можда узрочник неке штете није поткријепљена на тај начин, онда не може бити говора о одговорности из алтернативног проузроковања штете. Или, како то каже Кланг, „ако само два лица долазе у обзир као потенцијални крађивци неке ствари, њихове одговорности неће бити не зато што није доказано ко је узрочник штете, него зато што у изложеној ситуацији нема никаквог разумног разлога да их обавежемо.”(15)

16. Лоренц спомиње „једнакост кривица која оправдава одговорност судионика већ у ситуацији кад је само један од њих проузроковао штету.” Сматрамо да овим није истакнут захтјев у погледу једнаког степена кривице. Не видимо никакав разлог зашто би овдје уводили различит третман штетника од којих су неки поступали долозно, а неки кулпносно; општа правила о одговорности прописују пуну одговорност за сваки степен кривице, а евентуалном уважавању различитости степена кривице има мјеста у регресном поступку, између самих штетника. Не постоји ваљан разлог зашто би у случају алтернативних узрочника одступили од овог општег правила о одговорности за штету, а за тако нешто, уосталом, не даје нам повода нити Закон о облигационим односима нити какав други позитивни пропис. Сматрамо да се о „једнакости кривице” може и треба говорити у једном објективном смислу: да је „кривица” (тј. скривљена радња) свакога алтернативног узрочника била довољна и подобна да доведе до исте штете. Приликом одређења појма алтернативне узрочности видјели смо да је ово управо један од конститутивних елемената тог појма. Једнакост кривице, односно једнакост угрожавајућег понашања у овом смислу тражи и Bydlinski.(16)

в) Противправност радње као потребан услов одговорности

17. На страни сваког алтернативног узрочника мора бити доказано неко противправно поступање које је могло довести до штете. Ако је неко лице само било у критичном тренутку на критичном мјесту не вријеђајући при томе ничије право нити какву норму, па је само у том смислу могло да узрокује неку штету, неће доћи до његове одговорности из алтернативне узрочности. Нпр., ако неко разбије прозор, па кад оштећени погледа напоље види два лица која се леђима окренути један другом удаљавају низ улицу, па је само једно од та два лица могло разбити

(15) Klang, *Kommentar zum bürgerlichen Gesetzbuch*, Wien, 1950—1954, стр. 56.

(16) Karl Larenz, *Lehrbuch des Schuldrechts, II Band, besonderer Teil*, München und Berlin 1964/65, стр. 361. О истом питању и Franz Bydlinski, *Haftung die alternativer Kausalität*, стр. 12.

прозор јер никог другог нема у близини. Оштећени их неће моћи тужити за накнаду штете као алтернативне узрочнике јер једно од тих лица сигурно није уопште криво, нити је испољило било какво противправно понашање — пролазило је само улицом, што је у складу са правом. Дакле, кад описујемо ситуацију алтернативне узрочности, израз да је сваки узрочник „могао проузроковати штету” морамо схватити у ужем смислу. Мора постојати неко скривљено и противправно понашање кроз које би се та могућност и конкретизовала. У литератури се спомиње једна одлука из њемачке судске праксе кад је неком пролазнику пала цигла на главу са грађевине на којој су радила два зидара. ВGH је потврдио одбијајућу пресуду нижег суда са образложењем да се „одговорност алтернативних узрочника може утврдити само онда ако се сваком од њих може доказати противправна радња, независно од тога да ли је штета баш њена последица.”(17) У конкретном случају, међутим, уопште није било сигурно да су радници поступали противправно. Из саме претпоставке о узрочности није дозвољено изводити даље претпоставке о могућој противправности или кривици. Код алтернативних узрочника сви даљи услови одговорности осим узрочности морају бити доказани. Стога је схватљиво зашто је у једном другом случају са готово идентичним чињеничним стањем утврђена одговорност за штету свих радника на грађевини, као одговорност алтернативних узрочника, зато што је оштећени доказао да је скела на грађевини била лоше осигурана. На тај начин је доказано да је сваки радник на грађевини скривљено повриједио своју дужност да се стара о сигурности пролазника, а та чињеница уз могућност да је баш њему приликом обављања посла испала цигла и повриједила пролазника, јесу довољни разлози да се утврди одговорност за штету из алтернативног проузроковања.(18)

18. Потребно је нагласити да тужитељ мора доказати противправно поступање најмање два судионика у штетном догађају да би се могло говорити о одговорности за штету из неразјашњене алтернативне узрочности.(19) Ако као узроци долазе у обзир само двије радње од којих је код једне противправност искључена, онда ће се штета накнадити само ако тужитељ докаже да је неко штету (противправно и скривљено) проузроковао. У литератури се спомиње примјер да је убијен звјерокрадица а на њега су пуцали (и један га и погодио) чувар лова и један ловац. Према специјалном пропису у њемачком праву чувар лова је имао овлаштење да у датим околностима употреби оружје, међутим, ловац је поступио противправно. Суд је одбио тужбени захтјев уз образложење да у конкретном случају није било саучесништва, а није се могло утврдити чији је хитац погодио звјерокрадицу. Пошто је чувар лова поступио у складу са правом, захтјев је одбијен и према ловцу који је противправно поступао јер је „неспојиво са начелима права о одговорности за штету од недозвољених радњи да неко можда одговара за радњу другога која је у складу са правом.”(20) Идеја је паралелна оној већ истакнутој код разматрања о нужној кривици свих алтернативних узрочника: оштећеном треба омогућити да путем накнаде штете оствари највише онолико

(17) Вухбаум, *оп. cit.*, нота 82.

(18) Вухбаум, *оп. cit.*, нота 83.

(19) Ларенз, *оп. cit.* стр. 402.

(20) Наведено према: Вухбаум, *оп. cit.* стр. 22.

колико му и припада, а не можда и више. Коначно, са гледишта алтернативног узрочника који је обавезан на накнаду штете сасвим је оправдано инсистирање на противправности и кривици свих алтернативних узрочника. Ако се то не чини, угрожено је његово регресно право које стиче према осталим алтернативним узрочницима — солидарним садужницима, исплатом накнаде оштећеном. Алтернативни узрочник не одговара за укупну штету зато што мирне душе можемо на њега коначно пребацити тај терет, него да би олакшао положај оштећеног у ситуацији алтернативне узрочности, при чему ће штету дефинитивно сносити најмање са још једним алтернативним узрочником.

19. Потребно је нагласити да противправност радње сваког од алтернативних узрочника не мора да постоји у том смислу да се сваком од тих радњи независно од наступања штете вријећа нека норма.(21) Сматра се да је довољно ако понашање сваког лица доводи до неке опасности у којој је нормално очекивати наступање штете која се и догодила, ако је понашање угрожавајуће према „схватању свакодневног живота”. Приликом тако „угрожавајућег” понашања сасвим се оправдано могло предвидјети наступање одређене штете и стога такво понашање не би ни било предузето да је употребљена пажња иначе потребна приликом саобраћаја са другим људима.(22)

Можемо констатовати да се изложени појам противправности радње алтернативних узрочника значајно разликује од општеприхваћеног појма противправности штетне радње; радње којом се вријећа општа норма и истовремено неком наноси штета. Општи појам противправности овдје из разумљивих разлога мора да доживи своју трансформацију будући да није извјесно да радња алтернативног узрочника доводи до штете, него се то само претпоставља.

г) Наводна потреба заједничког дјеловања алтернативних узрочника

20. У теорији и пракси судова дуго су без изузетка заступана мишљења да је међу свим алтернативним узрочницима било нужно објективно јединство дјеловања, нужно њихово учешће у једном догађају. Дакле, постављао се захтјев за временским и просторним јединством као посебним елементом чињеничног стања које доводи до одговорности алтернативних узрочника.

Овакав услов за одговорност алтернативних узрочника тражи још увијек велик број аутора, али у литератури се јављају и супротна мишљења са којима се слажемо.(23) Истакнути захтјев очигледно жели да одговорност алтернативних узрочника сведе само на ситуацију тзв. за-

(21) У старијој литератури, напротив, тражи се да понашање сваког алтернативног узрочника буде противправно у објективном смислу ријечи, независно од наступања штете као доказане последице противправне радње: Traeger, *Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht* Marburg, 1904, стр. 284, (позивајући се на Leonhard-a и Oertmann-a.)

(22) „Anschauung des täglichen Leben” — Larenz, *op. cit.*, стр. 361, примједба бр. 2. Слично и: Josef Esser, *Schuldrecht, allgemeiner und besonderer Teil* Karlsruhe 1960 стр. 485; такође и Ennecerus, *Lehrbuch des bürgerlichen Rechts — Recht des Schuldverhältnisse*, Marburg 1925, стр. 673, примједба број 6.

(23) Упореди наведену чланку Gernhuber-a и Bydlnski-og.

једничког потхвата у којем се не зна ко је узрочник (а према „угрожавајућем” понашању сваки од учесника потхвата је то могао бити). Истичу се два разлога зашто се захтијева временско и просторно јединство штетног догађаја. Према првом, *ratio* норме о одговорности алтернативних узрочника је у томе да онемогући преваљивање одговорности међу њима, и на тај начин изигравање оштећеног, па је стога потребно да се ради о заједничком потхвату.(24) *Ratio* норме би заиста требао да буде и у томе, али заиста се не види зашто такво резоновање треба ограничити само на ситуацију кад су алтернативни узрочници знали један за другог (мада у односу на штету нису наступали као саучесници), када су постојале околности заједничког потхвата. Заиста се не види зашто би ловци који знајући један за другог пуцају у истом правцу, па се не зна ко је погодио оштећеног, требало да одговарају као алтернативни узрочници за разлику од оних који поступају на исти начин са истим резултатима, само што при томе не знају један за другог.

21. Други аргумент који иде у прилог потребе заједничког дјеловања још је омиљенији.(25) Наиме, полази се од тога да одговорност алтернативних узрочника постоји зато што је њима лакше да између себе утврде правог узрочника него оштећеном, али ово стоји само ако су они наступали у истом потхвату, ако знају један за другог. Аргумент сам по себи дјелује разумно, међутим, искуство показује да у пракси није забиљежен случај да је алтернативни узрочник пропустио већ према оштећеном да разјасни ко је прави узрочник — ако је то већ био у стању. Заправо, најчешће нико од алтернативних узрочника и не зна да ли јесте или није прави узрочник. Нпр. у лову нико не може бити сигуран чији је метак погодио циљ ако се то већ не утврди балистичком или каквом другом објективном анализом. Исто у тучи, догађаји се развијају таквом брзином да понесу учеснике, и врло је мало вјероватно да и они сами знају шта су учинили својом радњом, а шта не. Одговорност свих учесника у догађају не постоји да би они били инспирисани да разјасне у детаљима узрочни ланац, што су наводно у могућности, него они одговарају што су скривљено и противправно наступали и можда проузроковали штету, а неко од њих сасвим сигурно јесте је проузроковао. Из самог појма алтернативне узрочности излази да се радње појединих судионика посматрају самостално. Њемачки грађански законик који једини садржи одредбу која се непосредно односи на алтернативно проузроковање штете говори о *појединачним* радњама сваког судионика.(26) Увођење ограничења у виду „јединственог” штетног догађаја у којем учествују алтернативни узрочници представљало би сасвим произвољно суђење наведеног законског текста и тиме и појма алтернативне узрочности уопште. С друге стране, нема опасности да ће се одговорност алтернативних узрочника некритично проширити у случају одбацивања захтјева за „јединственим” дјеловањем алтернативних узрочника. (У спречавању таквог неоправданог проширења чини нам с да је неизречен прави разлог за

(24) Тако: Albert A. Ehrenzweig, *Schuldhaftung im Schadensrecht*, Wien 1936, стр. 254.

(25) Види: Traeger, *op. cit.*, стр. 292, и литература на коју се позива.

(26) „... Исто вриједи ако се не може установити ко је од више учесника својом радњом (подиукла Љ. Б.) проузроковао штету”. — чл. 830/Г — друга реченица. (Њемачки грађански законик од 1896. године).

увођење овог ограничења). Захтјев за кривицом и противправношћу у дјеловању сваког од алтернативних узрочника који како смо објаснили произилази из општих ставова о одговорности за штету, сужава у сасвим довољној мјери подручје њихове одговорности. Ако је већ у изложеном смислу понашање сваког алтернативног узрочника *могло* довести до штете, нема никаквог правног значаја да ли су они при томе знали један за другога, или су се њихове радње случајно стекле као алтернативни узроци.

д) Одговорност за алтернативно проузроковање штете у домаћем праву

22. Класичне грађанске кодификације, па и оне које су својим правним правилима доскора инспирисале наше судове у значајној мјери, првенствено говоре о саучесничкој одговорности — уколико уопште рјешавају питање одговорности више штетника за исту штету. Тако се чл. 572/1 Општег имовинског законика исцрпљује набрајањем типова саучесништва; пар. 804. Српског грађанског законика добива прихватљиво значење само ако се „кривица више њих“ схвати као кривица саучесника; пар. 1301. аустријског Општег грађанског законика односи се недвосмислено на саучеснике. Уколико се и спомиње још који случај одговорности више штетника за једну штету, он се некако по инерцији везује за околности заједничког потхвата? Тако пар. 1302. аустријског ОГЗ који говори о одговорности фактичких сапроузроковача почиње ријечима „у таквом случају“, тј. случају из пар. 1301 ОГЗ, случају заједничког потхвата.(27) На сличан начин када се у другим националним правима германског круга, под утицајем Њемачког грађанског законика јављају случајеви одговорности алтернативних узрочника, који се иако без изричитог упоришта у националним грађанским законима образлажу „поновним откривањем“ неких познатих примјера из класичне римске традиције и они се по инерцији ограничавају на околности заједничког потхвата. Ово се без резерве односи и на домаће право прије доношења Закона о облигационим односима. За домаће јудикате у овој материји дуго времена вриједиле су слиједеће двије карактеристике: (1) Одговорност више штетника углавном се ограничава на околност заједничког потхвата, без обзира што је то оправдано само за саучесничку одговорност; (2) Одговорност више штетника се увијек означава једним општим изразом, нпр. „заједничка одговорност више лица“, и при томе се не води рачуна због чега се јавља та „заједничка одговорност: да ли због саучесничког дјеловања, неутврђених удјела у једној штети, или пак алтернативног про-

(27) Адолф Рушнов у свом *Коментару обћему Аустријском грађанском законик*у, Загреб 1904, уз пар. 1301—1303 каже: „Ако је иако насупрот штете проузрочене по више особа које нису радиле *communī consilio*, већ је свака радила за себе, а да једна за другу није знала, тад је свака само за ону штету одговорна која је проузрочена њезиним чином. О солидарној обавези у том случају може само онда говора бити ако је иста штета почињена тако чином једнога као и чином другога (нпр. ако су двије особе које нису међу собом биле у договору, тј. од којих једна за накану друге није знала, заједно изапалиле два хица на трећег, којима обима хитци настала је његова смрт), тако да би био чин једнога довољан да проузрочи штетну последицу, јер је онда сваки по начелу да има одговорности за последице свога чина и цијелим својим чином проузрочену штету накнадити дужан“.

узроковања. Пошто у сваком од ових случајева ваља образложити специфичне разлоге услјед којих се јавља солидарна, „заједничка одговорност” више штетника, то су домаће одлуке о одговорности више штетника, па и одговорности алтернативних узрочника, углавном паушалне, недовољно образложене. Ипак, прије свега ваља указати на велик број одлука у посљератној судској пракси које имају у виду одговорност алтернативних узрочника у околностима штете настале у тучи. Ту, прије свега, ваља одвојити оне одлуке које говоре о солидарној одговорности за штету свих учесника у тучи упркос томе што је познат непосредни извршилац; ту се обично позивањем на заједничко дјеловање образлаже да се сви имају сматрати извршиоцима настале штете, дакле установљава се саучесничка одговорност за штету. Међутим, кад остане непознато ко је непосредно нанио штету, онда се образлаже одговорност свих учесника не заједничким дјеловањем, него се говори и о постојању одговорности и када се не зна непосредни узрочник. Образложења нису довољно исцрпна, међутим, сматрамо да би саучесничку одговорност требало подробнијим разматрањем везати за саучесничку наступање лица; уколико такво разматрање изостане, и одговорност се потврђује након констатације да се не зна узрочник, онда сматрамо оправданим закључак да су у тој ситуацији судови пошли од алтернативног проузроковања штете. Из тих разлога сматрамо да слиједећа одлука говори управо о одговорности алтернативних узрочника: „Сви учесници у тучи заједнички одговарају оштећеном коме је неко од учесника у тучи разбио главу, а не зна се ко је то учинио”, (ВсЈ, Рев. 577/63, Билтен број 10).

О одговорности алтернативних узрочника, опет у околностима заједничког потхвата говори и слиједећа одлука: „Солидарно одговарају за штету више лица, која су свако за себе, али истовремено гађали флашма публику, па је парче једне такве флаше, неутврђено од које, озлиједило око оштећеника” (ВсЈ, Рев. 1309/62, Билтен број 9). О одговорности за штету алтернативних узрочника која није везана за околности заједничког потхвата нашли смо само слиједећу одлуку Вс Србије: „За штету коју причине пчеле одговарају сви власници чије су кошнице смјештене на угроженом подручју под условом ако се не докаже да су баш пчеле једног власника починиоци штете” — Одјељење у Н. Саду, Гж. 475/65, Билтен судске праксе ВсС бр. 5/65.

23. У коначној верзији Закон о облигационим односима садржи само једну одредбу која се односи на одговорност за штету у околности ма неразјашњеног проузроковања. (У Нацрту Закона постојала је одредба о одговорности за штету услед испадања кроз отворе на грађевини, која се једним својим ставом односила на одговорност за штету у околности ма неразјашњеног проузроковања). Ријеч је о чл. 206, став 4. Закона, који гласи: „Кад је несумњиво да је штету проузроковало неко од два или више одређених лица која су на неки начин међусобно повезана, а не може се утврдити ко је од њих штету проузроковао, та лица одговарају солидарно”. Потребно је запазити да се не инсистира на некој активности, понашању, него само на „на неки начин међусобној повезаности”, у околностима кад се не зна ко је узрочник. Наше је мишљење да ова одредба има у виду било коју ситуацију кад је више лица повезано „на неки начин”, кад представљају неку групу, колектив из кога је

неко нанио штету, али не зна се ко. Кад неку групу лица позивамо на одговорност, иако ни једном њеном члану не доказујемо узрочно, противправно и скривљено понашање, такву одговорност зовемо колективном.

Под овај пропис се несумњиво може подвести одговорност алтернативних узрочника, јер они су угрожавајући својим противправним, скривљеним понашањем исти (огтећени) објекат, уједно и лица која су „на неки начин међусобно повезана”. Приликом примјене овог прописа у околностима алтернативног проузроковања потребно је водити рачуна да ће се управо кроз утврђивање противправног и скривљеног понашања сваког алтернативног узрочника релевантног за насталу штету, потврђивати њихова међусобна повезаност, али не и на неки други начин.

24. Савршено је јасно да се „на неки начин” међусобна повезаност из чл. 206/IV 300 може остваривати и на друге начине, првенствено оне кад могући узрочници нису показали никакво конкретно противправно понашање нити кривицу. Гдје су границе одговорности у смислу овог прописа то није довољно јасно, будући да се у њему спомиње од потребних претпоставки одговорности само: да је настала штета, да је настала у околностима неразјашњене узрочности; да су лица међу којима је несумњиво узрочник повезана на неки начин — све то скупа може значити много шта у пракси.⁽²⁸⁾ Оволика слобода у увођењу одговорности за штету у околностима неразјашњеног проузроковања као да је паралисала наше судове; судећи према објављеним одлукама судови ту слободу не користе. Но можда је сувише рано судити о томе. Остаје да са сигурношћу потврдимо да чл. 206/IV 300 може и треба да нађе примјену у већ класичном случају одговорности и поред неразјашњене узрочности, у случају одговорности алтернативних узрочника. Ствар је правне теорије и стваралачког рада судова да нађу ваљану правну аргументацију за примјену овог прописа и у новим, оригиналним ситуацијама.

(28) Овако срочен пропис пружа могућност за примјену колективне одговорности за штету на деликтном подручју у мјери која није забиљежена ни у једном страном националном праву. Ова се одговорност до сада доста уједначено везивала за одговорност члана колективног органа одлучивања за штетне одлуке тог органа. У овом случају колективна одговорност је оправдана, јер члан органа има обавезу да буде активан, да својим радом спречи у границама свог утицаја доношење штетне одлуке. Његова пасивност приликом рада тог органа је дакле противна његовој дужности, па стога сублимира противправност и кривицу као потребне претпоставке одговорности у односу на насталу штету. Напротив, на деликтном подручју уопште прописује се пасивност, уздржавање — *periculum laedere* — па није јасно у чему је нечија кривица и противправност радње, ако већ није ништа радно. Ту леже теоретске тешкоће за примјену колективне одговорности у већој мјери него до сада. (Запажамо мишљење М. Вучковић која ову одговорност такође препознаје као „одговорност на основу припадништва одређеној категорији лица”, а изражава сумњу да се у овом случају предвиђа мимо познатих основа одговорности — у раду *Примједбе на улогу и изглед вануговорних извора облигационоправних односа...* „Гласник адв. коморе Војводине”, број 7—8/1975).

SUMMARY

LIABILITY FOR DAMAGE CAUSED IN CIRCUMSTANCES OF ALTERNATIVE AGENTS

The liability of alternative agents is today a widely accepted civil and legal liability in circumstances of inexplicable causing of damage. In the work we devoted some attention to certain characteristics of this institute emphasized by jurisprudence or court practice in other national laws — those laws in which this institute is more developed owing to long and productive tradition. Firstly we pointed to the clear distinction between alternative agents and group agents. Group causality is not at all a case of inexplicable causing of damage, the joint liability of group agents, where each is for himself an independent agent of the whole damage, resulting from the most general principles of civil and legal liability. On the contrary, the liability of the alternative agents derives from the *lex specialis* and owing to that fact are its significant limitations. The liability of alternative agents does not exist because they have caused the actual damage, but because their behavior has led to the danger of the actual damage taking place, occurring, being a result of it but the cause has not been clearly determined. This liability for „endangering” behavior in circumstances of inexplicable causality, instead of the standard liability for caused damages, is based on the necessary conditions of liability which must be studied from a specific angle; the very situation of inexplicable causality prevents a standard approach to the determination of, for instance, illegal or criminal activity on the part of a certain party. In this essay we pointed out the very specific features of criminal and illegal behavior as the necessary conditions of liability in detail.

We have observed that our courts do not take these factors into account. Our verdicts do not contain enough argumentation in respect of the liability of alternative agents, and also do not distinguish this liability clearly enough from other cases of joint liability of several agents of damage, without real necessity confining themselves to the typical situations of hunt and fighting. Contrary to this, the standard level of contemporary judicial practice in the world demands without saying a subtle legal reasoning, for this is a matter of application of legal regulations with the consideration of nuances.

The Law of Obligations in Article 206/IV introduces liability for damages which occurred in circumstances of inexplicable agency. Apart from the case of inexplicable causality which we designate as the alternative agency of damage, it makes possible liability in circumstances of inexplicable causality over a much wider area. Where are the boundries of liability in compliance with Article 206/IV of the Law of Obligations and whether that liability for caused damage has been too widely established — that remains an open question.

RÉSUMÉ

LA RESPONSABILITE POUR LE DOMMAGE CAUSÉ DANS LES CIRCONSTANCES DE LA PROVOCATION ALTERNATIVE

La responsabilité des auteurs du dommage alternatifs est aujourd'hui la responsabilité de droit civil généralement admise dans les circonstances de la provocation inexplicquée du dommage. Dans cette étude nous avons attiré l'attention sur certaines qualités de cette institution qui sont mises en relief par la science juridique ou la pratique judiciaire dans les autres droits nationaux — dans le droits où cette institution est élaborée surtout sur la base d'une longue et riche tradition. Tout d'abord nous signalons la différenciation évidente de la causalité alternative de la causalité cumulative: La causalité cumulative en général n'est pas le cas de la provocation

du dommage inexpliquée, la responsabilité solidaire des auteurs du dommage cumulatifs dont chacun est tout seul l'auteur autonome du danger tout entier, résulte des principes les plus généraux de la responsabilité de droit civil. Au contraire la responsabilité des auteurs des dommages alternatifs repose sur la lex specialis et par suite de ce fait existent des limitations importantes de celle-ci. La responsabilité des auteurs du dommage alternatif n'existe pas parce qu'ils ont (secrètement) provoqué le dommage, mais parce qu'ils ont contribué par leur comportement au danger à ce que le dommage concret se produise, et le dommage en est résulté, mais il est impossible de constater qui a provoqué le dommage en réalité. Cette responsabilité pour le comportement „périlleux”, dans les circonstances inexpliquées, au lieu de la responsabilité standard pour le dommage (secrètement) causé, repose sur les conditions nécessaires de la responsabilité qui doivent être observées sous l'angle spécifique; la situation même de la causalité inexpliquée rend impossible de constater d'une manière uniforme par exemple le caractère contraire au droit ou la faute de l'action commise. Justement c'est sur la spécificité de la faute et du caractère contraire au droit en tant que conditions nécessaires de la responsabilité que nous avons attiré l'attention en détail dans ce travail.

Nous remarquons que nos tribunaux ne tiennent pas compte de toutes ces questions. Le juge du pays traite la question de la responsabilité des auteurs du dommage alternatif sans une argumentation suffisante, d'autre part, ils ne dissocient pas cette responsabilité dans une mesure suffisante des autres cas de la responsabilité collective de plusieurs auteurs du dommage et se limitent sans aucune nécessité généralement aux situations typiques de la chasse et la bagarre. Contrairement à cela, le niveau standard de la pratique judiciaire étranère comprend le raisonnement juridique subtil, car il s'agit de l'application des règles juridiques qui tiennent compte des nuances.

La Loi relative aux rapports d'obligation dans l'article 206/IV introduit d'une manière très radicale la responsabilité pour le dommage dans les circonstances de la provocation inexpliquée. Excepté dans le cas de la causalité inexpliquée que nous appelons la provocation alternative du dommage, elle rend possible la responsabilité dans les circonstances de la causalité inexpliquée sur un plan beaucoup plus large. Où se trouvent les limites de la responsabilité dans le sens de l'article 206/IV de la Loi relative aux rapports d'obligation, et est-ce que peut-être cette responsabilité pour le dommage causé est posé d'une manière trop large — cette question reste ouverte.